

Prolog

Po dokončení druhého dílu titulu *Ženy českých panovníků* v roce 2014 jsem se domníval, že toto téma již bylo dostatečně vyčerpáno a že jsem své čtenáře seznámil alespoň s těmi nejvýznamnějšími postavami kněžen, královen a císařoven, které v našich dějinách často sehrály významnou roli po boku českých vládařů. Lidé se mě na besedách tehdy ptali, proč jsem věnoval těmto ženám takovou pozornost, když povětšinou stály jen ve stínu svých manželů, jež svým prominentním postavením určovali běh našich dějin mnohem zásadnějším způsobem svými činy a rozhodnutími.

Tenkrát jsem si uvědomil, jak bývá úloha ženského živlu v historické paměti opomíjená, přinejmenším v těch případech, kdy se nejednalo o žádné výrazné osobnosti spojené s legendami, mýty a pamětí věků, jež prosívá lidské osudy, z nichž většina posléze upadne v zapomnění, aby nakonec zbyly jen ty, které lze nazvat celebritami minulosti, o nichž se dodnes vedou diskuze v kruzích historiků a literátů. A asi jen málokdo by pochyboval o tom, že osobnosti českých panovníků mezi tyto celebrity rovněž patří.

Ale tito vládci českého státu, tvořící panovnické dynastie, by ve skutečnosti nebyli tím, kým se stali, nebýt jejich manželek, neboť to byly

právě ony, od nichž se očekávalo to nejdůležitější – zajištění pokračování rodu. V tom tkvěla jejich rozhodující dějinná úloha, kterou nikdo jiný splnit nemohl.

Jistěže šlo především o to, aby přivedly na svět syny, budoucí následníky trůnu. Čím více synů, tím lépe pro panující rody, neboť trůn se dědil po meči. Ne vždy se to ovšem dařilo. Existovaly rozvody, docházelo k nečekaným úmrtím, považovaným za dílo náhod či úradků Božích. Pak se naděje na potomstvo udržovala v nově uzavíraných sňatcích.

Vzpomeňme jen knížete Oldřicha a jeho manželku Boženu, bez které by Přemyslovci po meči vymřeli mnohem dříve než v roce 1306, kdy byl v Olomouci úkladně zavražděn mladičkový král Václav III. To lucemburský král a císař Karel IV. sice měl několik synů, z nichž dva se nakonec stali českými panovníky, ale zatímco Václav IV. byl zřejmě neplodný, jeho nevlastní bratr Zikmund se mužského potomka rovněž nedočkal. Vláda Lucemburků rychle spěla ke svému konci, což Karel IV. určitě nepředpokládal.

A Habsburkové? Nebýt Pragmatické sankce císaře Karla VI., která zajišťovala dědická a následnická práva na trůn v rakouské říši i žijícím Habsburkům, panování tohoto mocného rodu by zřejmě skončilo už v roce 1740, nikoli až v roce 1918.

Není pochyb o tom, že osudy vládnoucích dynastií v Českém království často závisely na manželkách panujících vladařů – především na jejich schopnosti povít dědice. Habsburky nakonec zachránila Marie Terezie (1717–1780) a nemalý podíl na tom měl také její syn Leopold II. Z těchto manželských svazků v obou případech vzešlo po šestnácti dětech, i když ne všechny se dožily dospělosti.

Je tedy určitě spravedlivé, aby i manželky českých panovníků udržovala naše historiografie v národní dějinné paměti. Nejen proto, že byly společnicemi, milenkami, matkami, mecenáškami kultury a umění, ale také nositelkami moci, kterou jim jejich výjimečné společenské postavení přinášelo. Také jejich vliv na veřejné dění býval nezanedbatelný – mluvíme především o charitě a kulturním mecenášství – a jako ženy vládnoucích panovníků se často stávaly předmětem politických kalkulací, intrik i machinací a v jistém slova smyslu také symbolem určitého druhu ženské emancipace, kterou se snažily v okruhu své působnosti uplatňovat.

Třetí díl o ženách českých panovníků je mým posledním návratem k pozoruhodné problematice významu ženského živilu, stojícího na nejvyšším stupni světové moci v naší historii. Tvoří už jen doplněk k předešlým dvěma publikacím na toto téma a zahrnuje osudy těch proslulejších manželek českých vladařů, jež byly v předchozích dvou dílech opomenuty.

Mezi nimi jsou však tři ženy, které sice manželkami českých panovníků nebyly, ale svým vlivem se jim zcela vyrovnaly. Jde o českou světici Anežku Přemyslovnu, významnou šlechtičnu Polyxenu z Lobkovic a matku předposledního habsburského císaře Františka Josefa I. (1830–1916) Žofii Bavorskou. Snad mi čtenáři tyto tři výjimky odpustí, neboť minimálně v těchto případech šlo o ženy, které lze považovat za důležité historické osobnosti tehdejších českých panovníckých dvorů, jež se svým významem rovnaly prvořadým dobovým celebritám.

Třetí díl zároveň v epilogu přináší pojednání, v němž jsem se pokusil o stručné shrnutí týkající se vývoje ženského živilu v průběhu

několika dějinných epoch, v nichž se manželky našich panovníků pohybovaly. Činil jsem tak ve snaze přiblížit alespoň zčásti dávno již zaniklý svět žen i nejvýše postavených vrstev tehdejší feudální společnosti. Nahlédněme proto ještě jednou do hlubin zašlých věků a přibližme si životní osudy těch, o nichž tato kniha pojednává. Jejich jména sice dávno odvál čas, ale přesto nejsou a snad ani v budoucnu nebudou zapomenuta.

První česká královna

SVATAVA POLSKÁ

(* 1048 – † 1126)

Chrám sv. Petra a Pavla na Vyšehradě se stal místem posledního odpočinku královny Svatavy Polské a jejího manžela, prvního českého krále Vratislava II.

Vplejádě manželek českých panovníků zaujímá Svatava Polská čestné místo především díky tomu, že se stala vůbec první českou královnou, neboť jejím manželem byl český kníže a pozdější král Vratislav II. (vládl 1061–1092). Právě on se jako první český vladař v roce 1085 konečně dočkal královského titulu.

Vratislav II. si královskou korunu vysloužil. Jako věrný spojenec římského krále Jindřicha IV. mu pomohl k získání císařské koruny, když s českými oddíly, které vedl jeho syn Břetislav, počátkem února roku 1083 překonal pevné hradby Říma a tím ukončil obléhání sídla papeže Řehoře VII. (pontifikát 1073–1084).

Papež, který byl mocenským rivalem Jindřicha IV., se s posledními zbytky svých vojáků ukryl na Andělském hradě, ale nebylo mu to moc platné. Postupně od něj začali odpadat kardinálové, kteří ho nakonec sesadili a na jeho místo povolali nového papeže Klimenta III.

(pontifikát 1084–1100). Ten byl vůči Jindřichovi IV. mnohem vstřícnější a neváhal ho korunovat císařem Svaté říše římské národa německého.

Jindřich IV. Řehořovi VII. nikdy nezapomněl, jak ho kdysi uvrhl do církevní klatby a jak ho roku 1077 v Canosse nechal tři dny čekat v třesuté zimě jako kajícího papeže, aby klatbu nad ním zrušil. Řehoř VII. to nakonec udělal výměnou za slib, že se římský král nebude protivit jeho moci.

Ano, Jindřich IV. nezapomněl a o pět let později se do Itálie vrátil s vojskem, aby papeže za jeho někdejší opovržlivost ztrestal. Tentokrát měl navrch on a vynutil si císařskou korunu, zatímco Řehoř VII. skončil ve vyhnanství v Salernu, kde roku 1085 zemřel, zatímco český kníže Vratislav II. byl jen o několik týdnů později císařem povýšen na krále a jeho manželka Svatava Polská se tak stala první českou královnou.

Císař tím českého vladaře odměnil nejen za věrnost i finanční a vojenskou podporu, ale jednalo se taktéž o potvrzení spojení Vratislava II. se sousední německou říší. A tak byl dne 15. června roku 1086 kníže Vratislav II. i s manželkou Svatavou v bazilice sv. Víta na Pražském hradě s velkou pompou korunován za českého krále (pozn. aut. královský titul Vratislav II. získal už v roce 1085). Poprvé v dějinách českého přemyslovského státu se jeho vládce dočkal takové pocty a Svatava s manželem sdílela tuto slavnostní chvíli, neboť i jí byla na hlavu vložena královská koruna.

Ale tohoto důstojenství si Vratislav dlouho neužil – jen necelých šest let. V lednu roku 1092 si vyjel na lov, ale spadl z koně tak nešťastně, že na následky těžkého zranění zemřel. Jeho třetí žena Svatava se stala vdovou.